

УДК 379.85:069.51 (4 Жит)

Блажкевич Т. П., Якубовська Л. В.

## ПОТЕНЦІАЛ ТА РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНОГО МУЗЕЮ В СТАНОВЛЕННІ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ЖИТОМИРЩИНИ

*Розглядаються історія та організація створення літературного музею. Проаналізовано основні напрямки його діяльності, пошукова робота, комплектування матеріалу, створення основних фондів, діючих експозицій. Відображено розвиток літературного процесу на Житомирщині, можливість використання історико-культурних та туристичних ресурсів у туристичній індустрії, що сприятиме перетворенню музею в об'єкт краєзнавчо-туристичної діяльності.*

*Ключові слова: туризм, в'їзний туризм, внутрішній туризм, туристична діяльність, літературний музей, музейні фонди, експонати, експозиції стаціонарних та пересувних виставок, меморіальні речі, об'єкт туристичної зацікавленості, відображення розвитку літературного процесу на Житомирщині.*

В умовах глобалізації туристичний бізнес перспективним і прибутковим, оскільки отримання прибутку відбувається через задоволення туристичних потреб населення, надання йому різноманітних туристичних послуг у вигляді екскурсійного та іншого сервісу. Хоча природно-ресурсний потенціал Житомирщини характеризується достатнім обсягом рекреаційних ресурсів і посідає провідне місце у державі, однак розвиток туристичної діяльності залишається на низькому рівні. Основними факторами непривабливості для іноземних туристів є незадовільні умови пересування будь-яким транспортом, ускладнений візовий режим, відсутність чіткої політики в галузі туризму на місцевому рівні, низька якість об'єктів проживання та незадовільний рівень сервісного обслуговування.

Як і вся Житомирщина, м. Житомир має потужний потенціал – велику кількість музеїв, відомих не лише в Україні, але й за її межами. Музейний туризм є специфічною діяльністю із виробництва та реалізації різноманітних туристичних продуктів музейного характеру: створення експозицій, організація внутрішніх та зовнішніх екскурсій. Вся багатотисячолітня історія Житомирського краю дбайливо зібрана житомирськими науковцями, краєзнавцями і зберігається в музеях Житомирщини, адже музеї є безцінними джерелами пізнання та основним товаром, який пропонує туристична фірма.

Так, ще зовсім недавно Житомирський обласний літературний музей був поставлений у ситуацію самовизначення, пошуку нових шляхів розвитку та залучення нових позабюджетних джерел, у тому числі залученням участі в туристичну діяльність. Виробляється новий підхід до розуміння суті музею та його суспільного призначення. У центрі уваги повинен бути не музейний предмет із його властивостями та функціями, а залучена у сферу діяльності музею, людина [12]. Загальне завдання – максимально включити музейний потенціал у туристичний обіг, хоча це і вимагає надто складних змін у роботі спеціалістів музейної справи та в роботі туристичного бізнесу. Головна проблема полягає в тому, що туріндустрія продає турпродукт. Турпродукт – це комплекс послуг, проданий за єдиною угодою та ціною. Функції музею доволі складні, а форми діяльності різноманітні. Актуальним є відродження інтересу до відвідування музею туристами, а використання історико-культурних, туристичних ресурсів сприятиме його розвитку.

Дослідження особливостей розвитку туризму на глобальному, національному та регіональному рівнях стають все більш актуальними. Проблеми розвитку туризму в Україні, питання організації ефективної роботи туристичної індустрії, планування та використання туристичного потенціалу висвітлено у працях багатьох українських та закордонних вчених і фахівців туристичної галузі. Проблеми розвитку туризму досліджували В. І. Азар [1], І. Т. Балабанов [2], В. С. Боголюбов [3], О. Ю. Грачев [4], В. Ф. Кифяк [6],

В. В. Шиманська [11]. Проблеми в сфері музейної справи, зокрема недосконалість законодавчої бази, недостатність експозиційних площ, відсутність надійної системи обліку і зберігання музейних фондів тощо висвітлено у працях Чупрія Л. В. [10], створення музеями своїх власних часописів розглянуто у Романчук А. В. [9]. Однак, відродження інтересу до відвідувань музеїв туристами, перетворення музею в об'єкт краєзнавчо-туристичної діяльності досліджено не достатньо.

Метою дослідження є здійснення аналізу сучасного стану Житомирського обласного літературного музею, окреслення перспектив на майбутнє. Завданням дослідження є пошук нових шляхів і методів залучення музею у туристичну діяльність, здійснення його пошукової роботи та комплектування матеріалу, пов'язаного із культурним життям Житомирщини. Головним завданням музею є створення фонду, який би відобразив розвиток літературного процесу на Житомирщині, отримав визнання як об'єкт краєзнавчо-туристичної діяльності та сприяв розвитку в'їзного й внутрішнього туризму.

Основним напрямом діяльності Житомирського обласного літературного музею є наукове комплектування, спрямоване на збереження рухомих пам'яток літературного та мистецького життя – культурно-освітня, науково-дослідна діяльність та пошукова робота, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота. Музей має багато специфічних рис та особливостей, які зумовлюють їхні наукові, культурно-освітні та інші функції. Нині зібрано близько 5 тисяч одиниць речей музейного значення. Особливо виділяються бібліотека та архівні матеріали відомого поета-перекладача Бориса Тена, автографи українських письменників ХІХ-ХХ сторіччя, ескізи до вистав Житомирського театру, колекції театральних афіш, меморіальні речі українських письменників, митців [13].

Ідея створення літературного музею виникла в Житомирі ще у 70-і роки ХХ століття у колі кращих представників місцевої інтелігенції, де особлива роль належала поету і перекладачу Борису Тену і тодішньому ректору Житомирського державного педагогічного інституту ім. І. Я. Франка Івану Осяляку. Б. Теном до місцевого керівництва була донесена думка стосовно використання для експозиції майбутнього музею власної бібліотеки, надзвичайно багатой на раритети. Однак справа організації музею розпочалася пізніше. Наказ обласного управління культури щодо створення нового музею з'явився 30 грудня 1990 р. Керівництво області вирішило якнайшвидше відкрити літературний музей після знесення в місті будинку, в якому в 1917 році мешкав Олександр Довженко. Навіть місце для музею було визначене не випадково – майже поруч із знесеним довженківським будиночком. Спершу установа містилася у кількох кімнатах. Повна відсутність фондів музею була найбільш негативним фактором. Зазвичай музеї засновуються на подарованих або успадкованих колекціях, тобто коли вже є те, що можна продемонструвати. Тут – навпаки. Науковці – справжні ініціатори – розпочали інтенсивний пошук речей музейного значення. У Житомирі, на той час, залишилося дуже мало побутових речей ХІХ-ХХ століття. Робітники літературного музею почали тісну співпрацю з літераторами міста. 20 травня 1990 року до 200-річчя від дня народження Бальзака, у приміщенні колишнього маєтку Евеліни Ганської, було відкрито літературно-меморіальний музей Оноре де Бальзака (с. Верхівня Ружинського району), який увійшов до складу Житомирського літературного музею у 1994 р. на правах відділу. Питання ж ремонту будівлі самого літературного музею так і не вирішувалося. Міською владою було офіційно передано музеєві меморіальний будинок, де в 1919 році народився геніальний піаніст Святослав Ріхтер. Щоб відновити стару будівлю, було створено проект вражаючої краси, але, знову ж таки, на реалізацію реставраційно-будівельних робіт коштів не вистачало. Умови для працівників музею були складни-

ми, але, попри все, вони продовжували працювати. І лише нарешті в 2001 році вирішилася доля музею. Управлінням культури було прийняте рішення переселити Житомирський літературний музей до будинку колишнього художньо-виробничого комбінату. Розташована у самому центрі міста (по вул. Київській, 45) у свій час гарна будівля у стилі модерн (близько 1907 р.) перебувала у жалюгідному вигляді, коли до неї переїхали працівники музею. Спочатку були труднощі, пов'язані з відсутністю приміщень для створення експозиції, проблема з розміщенням фондів, майна і просто відсутністю приміщень. Але старовинний будинок було врятовано, тому, що з 2007 р. розпочалося поетапне фінансування ремонтних робіт Обласною радою і управлінням культури. Реставрована будівля обласного літературного музею стала прикрасою міста. Вона приваблює мешканців та гостей міста.

Експонати музею, майже без державного фінансування, були зібрані його співробітниками фактично на ентузіазмі. Музейні фонди формувалися з 1992 року. Меморіальні речі Бориса Тена стали основою фондового зібрання музею. Пролежавши 10 років після смерті поета й перекладача в його зачиненому кабінеті, вони дивним чином збереглися. Це книжки, листи, рукописи, меморіальні речі. Невісткою Бориса Тена Катериною Ленець (Київ) було подаровано музею фортепіано «Блютнер» (1905 р.), звуками якого і досі насолоджуються на літературних вечорах відвідувачі. Значна культурна цінність, яка належить музею – автографи видатних українських літераторів М. Бажана, М. Рильського, М. Годованця та інших, музичних діячів Б. Лятошинського, З. Гайдай.

Автографи, листи відомих діячів українського театру, рідкісні афіші та фотодокументи були передані музею родиною режисерів Станіславських Миколи Дмитровича та Тетяни Василівни, що були учнями славетного Леся Курбаса. Завдяки передачі цих архівних матеріалів музей дуже збагатився.

Цінним матеріалом для музею була передача у 1994 році з Канади книжок у кількості 600 шт., що видавалися у різних місцях світу, українською діаспорою. Збірка прижиттєвих видань І. Огієнка (митрополита Іларіона) – це найцікавіша частина цієї колекції.

Є також у музеї фонд українського композитора М. Скорульського. Рукописи, ноти, старовинні світлини, меморіальні меблі з Житомирського будинку композитора – все це значна складова музейних колекцій. Особливої уваги заслуговує прижиттєвий портрет М. Скорульського, що було створено І. Раузе – житомирським художником і поетом.

Серед експонатів, що надійшли до фондів музею на початку цього століття, є експонати колишнього громадського музею у Житомирі, створеного Іваном Карпушенком, дочка якого передала десятки книжок з автографами відомих письменників. А зібрання творів О. Гончара має автограф на кожному томі.

Певна кількість архівних матеріалів та театральних ескізів Івана Шевченка – заслуженого діяча мистецтва, що працював у Житомирському облмуздрамтеатрі 1952—1994 рр. – окраса музейного зібрання (подаровано вдовою художника Вірою Прохорівною).

Значну частину книжкового фонду складають твори поетів та прозаїків Житомирщини і навіть тих, що живуть за межами батьківщини. Є тут і матеріали Валерія Шевчука – лауреата премії ім. Т. Шевченка, і рукописи та архівні матеріали поета Ю. Гудзя, а також комплекс матеріалів прозаїка М. Колесника. Гордість музею – художня колекція. Подаровані картини виставлені в окремому залі. Тут і дарунки народного художника М. Максименка, і заслуженого художника України скульптора Д. Красняка, Ю. Каргополова, С. Зеленої, М. Бутковського, В. Радецького та інших. Також є речі антикварного значення, що надійшли з київської митниці та з фондів музею Дирекції художніх виставок України.

Впродовж двох десятиліть колектив музею займався кропіткою роботою і завдяки зусиллям та ініціативі сьогодні він налічує понад 7 тисяч одиниць науково опрацьованих музейних предметів. Те, що в експозицію музею увійшло багато пам'яток історії, старовинних меблів, речей, є результатом самовідданої роботи працівників, що проводять реставраційно-консерваційні заходи самотужки.

Багато експозицій стаціонарних та пересувних виставок було створено за час існування музею, що викликало визнання відвідувачів та загальнообласний резонанс. Експозиції були присвячені видатним українським письменникам: І. Котляревському, Т. Шевченку, Лесі Українці, М. Коцюбинському, О. Олесю, О. Ольжичу, О. Довженку, С. Васильченку, М. Рильському, Борисові Тену, І. Огієнку, В. Шевчуку; діячам музичної культури України: М. Скорульському, Б. Лятошинському, В. Косенку, С. Коссовій. Чимало художніх виставок було організовано у музеї: «Театральний художник І. Шевченко», «Ювілейна виставка Житомирського осередку Співки художників України», живопис І. Дзюбенка, графіка С. Зеленої, живопис М. Ракова, «Живопис молодих художників Житомира», «Поліська витинанка».

Створення нових цікавих експозицій дозволило музею розширити екскурсійну діяльність, залучити все більш широкі кола жителів області до історико-літературної спадщини краю. Нині йде активна робота над новими експозиціями, які дозволять висвітлити літературну історію Житомирщини з найдавніших часів до наших днів.

Музей проводить наукові дослідження життя та діяльності відомих літераторів та митців Житомирщини. Наукові співробітники музею є авторами книг та статей про письменників-житомирян і тих літераторів та культурних діячів, життя яких пов'язане з Житомиром. У музеї працюють 14 співробітників, з них 6 займаються науковою роботою.

Наразі музей перетворився на місце зустрічей шанувальників слова з літераторами. Тут відбуваються презентації нових книжок житомирських авторів. Місцеві барди й професійні музиканти та співаки виконують на зустрічах пісні, вірші наших поетів. Житомирський літературний музей став своєрідним вогнищем живого поетичного слова.

Туристична діяльність як одна із найважливіших соціально-економічних складових розвитку економіки України сприяє покращанню економічного стану, соціальному життєзабезпеченню, оптимальному використанню туристичних та історико-культурних ресурсів, розвитку інфраструктури та міжнародному співробітництву. Туризм для музею – це засіб внутрішньої мобілізації й адаптації до умов ринку, спосіб визначення цілей і стратегії діяльності в нових умовах, можливість визнання об'єктом краєзнавчо-туристичної діяльності. Для розвитку туризму Житомирська область має всі необхідні ресурси, які використовуються не повністю. Її багата культурно-історична спадщина, розгалужена мережа транспортних сполучень, закладів культури та мистецтва, наявність туристичної індустрії, яка постійно розвивається, визначають роль Житомирщини як важливого рекреаційного регіону. Однак іноземні туристи становлять незначну частку в загальному обсязі туристичних потоків Житомирської області. В умовах глобалізації необхідно розвивати туристичну індустрію, що сприятиме забезпеченню конкурентоспроможності регіональної економіки.

У Житомирському обласному літературному музеї, створеному у 1990 р., дбайливо зібрано і зберігається все, що є гордістю та народним надбанням. Працівникам музею вдалось в архівах, приватних колекціях зібрати і відтворити історію краю, насичену подіями літературно-мистецького життя міста Житомира і області за два останніх століття. Наразі фонд музею налічує більше семи тисяч одиниць. Це меморіальні речі, архівні матеріали, меблі, книги, твори мистецтва, пов'язані з життям та діяльністю найвидатніших діячів культури України та зарубіжжя.

Літературний музей м. Житомира призначений для вивчення, збереження, використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до історико-культурної спадщини, надання змоги відвідувачам побувати в давньому минулому, побачити сьогодення житомирян, його здобутки і навіть заглянути в майбутнє. У музеї зібрано і зберігається все, чим пишається народ. Тому основним завданням музею має стати максимальне залучення музейного потенціалу в сферу туризму. Це, в свою чергу, потребує надто глибоких змін у музейній справі та в роботі туристичного бізнесу.

#### Література

1. *Азар В. И.* Экономика туристского рынка [Текст]/В. И. Азар, С. Ю.Туманов. – М., 1998. – 274 с.
2. *Балабанов И. Т.* Экономика туризма [Текст]: учеб. пособие/И. Т. Балабанов, А. И. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 176 с.
3. *Боголюбов В. С.* Экономика туризма [Текст] / В. С. Боголюбов, В. П. Орловская. – М. : Академия, 2005. – 192 с.
4. *Грачева О. Ю.* Организация туристического бизнеса технология создания турпродукта [Текст] /О. Ю. Грачева, Ю. А. Маркова. – М.: Научный вестник, 2007. – 213 с.
5. *Єремєєв В. В.* Борис Тен (М. В. Хомічевський) [Текст] / В. В. Єремєєв. – Житомир : Вид-во Житомирського літ. музею, 2005. – 36 с.
6. *Кифяк В. Ф.* Організація туризму [Текст]: навч. посіб. / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2008, – 343 с.
7. *Костриця М. Ю.* Житомир: підручна книга з краєзнавства [Текст] / М. Ю. Костриця, Р. Ю. Кондратюк. – 2-е вид., випр. й доп. – Житомир : Косенко, 2007. – 464 с.
8. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва [Текст]: енциклопедія Житомира / За заг. ред. Г. П. Мокрицького. – Т. 2. – Книга 1. – Житомир : Волинь, 2009. – 244 с.
9. *Романчук А. В.* Музейный туризм : учеб.-метод. пособие. – СПб : СПб гос. ун-т, 2010. – 46 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://history.spbu.ru/userfiles/Romanchuk.PDF>.
10. *Чупрій Л. В.* Стан та проблеми музейної справи в Україні [Текст] // Музеї України. – 2010. – №2, – С. 2-4.
11. *Шаманська В. В.* Конкурентоспроможність туристичного комплексу Житомирщини [Текст] / В. В. Шаманська // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – №2(4).

*Блажкевич Т. П., Якубовская Л. В.*

### ПОТЕНЦИАЛ И РОЛЬ ЛИТЕРАТУРНОГО МУЗЕЯ В СТАНОВЛЕНИИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ ЖИТОМИРЩИНЫ

*Рассматриваются история и организация создания литературного музея. Проанализированы основные направления его деятельности, поисковая работа, комплектование материала, создание основных фондов, действующих экспозиций. Отображено развитие литературного процесса на Житомирщине, возможность использования историко-культурных и туристических ресурсов в туристической индустрии, что будет способствовать превращению музея в объект краеведческо-туристической деятельности.*

*Ключевые слова: туризм, въездной туризм, внутренний туризм, туристическая деятельность, литературный музей, музейные фонды, экспонаты, экспозиции стационарных передвижных выставок, мемориальные вещи, объект туристической заинтересованности, отображение развития литературного процесса на Житомирщине.*

*Blazhkevych T. P., Yakubovska L. V.*

**THE POTENTIAL AND ROLE OF THE LITERARY MUSEUM IN THE  
FORMATION OF THE TOURIST INDUSTRY OF ZHYTOMYR OBLAST**

*The paper highlights the history and formation of the literary museum. The main directions of its activities, search work, material acquisition, formation of basic funds and existing exhibits are analyzed. The paper also considers the development of the literary process in Zhytomyr oblast, as well as the possibility of using the historical, cultural and tourist resources in the tourist industry that will facilitate the conversion of the museum into the object of ethnographic and tourist activities.*

*Key words: tourism, external tourism, internal tourism, tourist activities, literary museum, museum funds, exhibits, displays of stationary and travelling exhibitions, memorial things, objects of tourist interest, reflection of development of literary process in Zhytomyr oblast.*